

Duurzaam wonen in Breda

ONZE AMBITIE

Breda en de omliggende dorpen zijn aantrekkelijke plaatsen om te wonen. We willen dat mensen tevreden zijn over hun woning en hun woonomgeving, en dat die beide aansluiten bij hun wensen en mogelijkheden. Daarom maken we werk van een aantal belangrijke doelen:

- Een kwalitatief goede, duurzame en betaalbare woningvoorraad, met mede aandacht voor bestaande bouw.
- Regionale aansluiting op de woonbehoefte van alle groepen bewoners.
- Een flinke uitbreiding naar de toekomst.
- Vanuit de ambities van de Omgevingsvisie.
- De juiste woning, voor de juiste bewoners, op de juiste plek in een gezonde leefomgeving.

We hebben veel soorten woningen en woonmilieus. Elk gebied draagt op zijn eigen manier bij aan onze woondoelen. We voorkomen een grotere tweedeling in de stad en waken voor de concentratie van kwetsbare bewoners in bepaalde wijken. Daarom verschilt de ontwikkelrichting per gebied. We streven naar differentiatie in de wijken om daarmee diversiteit en kwaliteit te bieden.

We werken aan energiebesparing en duurzame energie-opwek samen met woningcorporaties en woningeigenaren. Hiertoe werken we onder andere aan 3 extra gebiedsenergieplannen (naast de 2 lopende) en een gemeentebreed isolatieprogramma. Daarnaast hebben we aandacht voor klimaatadaptie, circulair en natuurinclusief bouwen.

Thema Wonen in Breda

WAT WILLEN WE BEREIKEN?

We willen dat alle inwoners van Breda een betaalbaar en duurzaam huis hebben, dat voldoet aan hun wensen en behoeften, nu en in de toekomst. Dat is niet voor iedereen vanzelfsprekend; sommige doelgroepen hebben het lastig op de woningmarkt. Vooral huishoudens die zijn aangewezen op sociale huurwoningen, mensen met een middeninkomen, statushouders, starters op de woningmarkt en mensen die uitstromen uit begeleid wonen of dakloosheid. Door sociale, middeldure en tijdelijke woningen te bouwen, vergroten we hun mogelijkheden. Daarnaast moeten we inspelen op de veranderende vraag naar woningtypen, bijvoorbeeld door de vergrijzing en door het zelfstandiger wonen van kwetsbare doelgroepen. De druk op de woningmarkt is nog steeds groot. We willen het bijzondere woonmilieu van het centrum verder uitbouwen om te voldoen aan de huidige en toekomstige marktvrage.

WAT GAAN WE DAARVOOR DOEN?

- Ook in deze bestuursperiode willen we 6.000 woningen bouwen. Betaalbaarheid staat daarbij voorop. Daarnaast willen we 750 tijdelijke woningen bouwen voor spoedzoekers, uitstromers, jongeren en statushouders. Zo verlichten we de druk op de woningmarkt en kunnen we doorstroming stimuleren. Voor de bouw en exploitatie hiervan trekken we samen op met de 3 Bredase corporaties. Onze doelstellingen sluiten zo veel mogelijk aan bij de Nationale Woon- en Bouwagenda: 30% sociaal, 40% midden en 30% vrije sector. Voor de 30% sociaal kijken we primair naar de corporaties.
- In 2022 starten we met het opstellen van een nieuwe Woonvisie, die we in 2023 voorleggen aan de gemeenteraad. Voor deze visie gebruiken we de resultaten van het Doelgroepen- en Woonlastenonderzoek 2022 en de resultaten vanuit het WoON 2021. Ook sluiten we aan op de ambitie, doelen en opgaven uit onze omgevingsvisie.
- Om betaalbare woningen te bouwen en de woningmarkt betaalbaar te houden, nemen we een aantal maatregelen. We voeren de opkoopbescherming in door onze huisvestingsverordening aan te passen. Daarnaast passen we onze doelgroepenverordening aan. Verder verruimen we de mogelijkheden voor startersleningen.

- Om al deze woningen op tijd te kunnen realiseren, werken we aan een nieuwe versnellingsagenda en een bestedingsplan. Daarbij besteden we extra aandacht aan kwalitatief goede woningen en de behoefte vanuit de aandachtsgroepen. Met de corporaties maken we aanvullende afspraken over hun bijdrage aan de woonopgaven.
- In 2023 werken we aan nieuwe Alliantie-afspraken. Die baseren we op de nieuwe woonvisie en de Nationale Woon- en Bouwagenda.
- In 2023 moeten we naar verwachting (veel) meer statushouders huisvesten dan in 2022. Gemeenten moeten bovendien voor 1 april 2023 hun achterstand op de taakstelling hebben ingelopen. We gaan hierover afspraken maken met onder meer de corporaties.
- We realiseren een tijdelijke instroomvoorziening voor statushouders. Dat zorgt in 2023 voor meer druk op de sociale woningmarkt, omdat mensen uit moeten stromen naar reguliere huisvesting. Met de corporaties en andere verhuurders maken we hier afspraken over.
- In 2023 overleggen we met de corporaties, de Seniorenraad, ontwikkelaars en andere partijen hoe we de doorstroming, vooral onder ouderen, verder vorm kunnen geven.
- Samen met de corporaties onderzoeken we welke effecten de afschaffing van de verhuurdersheffing heeft op de investeringskracht.

WAT ZIJN DE RISICO'S?

Voor dit thema zijn geen specifieke risico's.

INDICATOREN

Programma-indicatoren

Indicator: Omgevingsvisie (audit nr 2205)

Omschrijving: De indicator in de begroting loopt gelijk op met indicatoren in de Omgevingsvisie zelf

Bron: nader te bepalen Meeteenheid: nader te bepalen

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
				nog niet van toepassing

Toelichting: Ontwikkeling van de indicatoren voor de Omgevingsvisie zelf is in 2021 afgerond en opgenomen in de Omgevingsvisie.

Aansluitend zoeken we een passende indicator voor in de begroting en jaarrekening.

Indicator: Prettig wonen (audit nr 56)

Omschrijving: Rapportcijfer prettig wonen in de buurt

Bron: Buurtenquête Meeteenheid: Score tussen 1 en 10

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
7,6		7,7		7,7

Toelichting: We willen de streefwaarde minimaal gelijk houden.

Indicator: Duurzaam wonen (audit nr 57)

Omschrijving: % woningen in Breda dat geen gasaansluiting heeft

Bron: Meeteenheid: %

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023

Toelichting: In de transitievisie warmte is opgenomen "Het streven is om in de periode tot 2030 11.000 extra woningen/ utiliteitsgebouwen (gelegen in de buurten) aardgasvrij of aardgasvrij-ready te maken". Het opstellen van de wijkenergieplannen is in 2022 gestart, waarna dit na enkele jaren wordt gerealiseerd. In 2023 is de realisatie van de eerste tien pilot-woningen gepland.

Thema-indicatoren

Indicator: Zoektijd woningzoekenden (audit nr 58)

Omschrijving: Zoektijd woningzoekenden alle reactiemodellen in jaren (inschrijfduur en loting)

Bron: Jaarrapportage Klik voor wonen Meeteenheid: Tijdsduur in jaren

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
2	2,3	2,4	Afbuigen van de opwaartse trend.	2,4

Toelichting: Vanwege de toenemende druk op de sociale huurmarkt en de beperkte uitbreiding wordt door de gemeente en corporaties nog steeds vastgehouden aan een zoektijd van 2,4 jaar.

Productindicatoren Product Wonen

Indicator: Nieuw gebouwde woningen (audit nr 59)

Omschrijving: Aantal nieuw gebouwde woningen per 1.000 woningen

Bron: www.waarstaatjegemeente.nl BBV Meeteenheid: Aantal per 1.000

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
6,2	7,4	6,2		

Toelichting: Dit is een landelijk verplichte indicator. De gemeente volgt de ontwikkelingen, maar stuurt op andere indicatoren, namelijk harde planvoorraad woningen (indicator nr 2204) en opleveringen woningen (indicator nr 67).

Indicator: Demografische druk (audit nr 60)

Omschrijving: Groene en grijze druk (percentage jongeren tot 20 jaar en ouderen van 65 jaar of ouder ten opzichte van bevolking van 20 tot 65 jaar)

Bron: www.waarstaatjegemeente.nl BBV Meeteenheid: %

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
66,4	66,8	66,9		

Toelichting: Dit is een landelijk verplichte indicator. De gemeente volgt de ontwikkelingen, maar bepaalt hierop geen streefwaarde.

Indicator: Woonlasten éénpersoonshuishoudens (audit nr 61)

Omschrijving: Gemeentelijke woonlasten éénpersoonshuishoudens

Bron: www.waarstaatjegemeente.nl BBV Meeteenheid: Bedrag

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
654	662	691		

Toelichting: Dit is een landelijk verplichte indicator. De gemeente volgt de ontwikkelingen maar bepaalt hierop geen streefwaarde.

Indicator: Woonlasten meerpersoonshuishoudens (audit nr 62)

Omschrijving: Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishoudens

Bron: www.waarstaatjegemeente.nl BBV Meeteenheid: Bedrag

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
754	764	804		

Toelichting: Dit is een landelijk verplichte indicator. De gemeente volgt de ontwikkelingen, maar bepaalt hierop geen streefwaarde.

Indicator: Gemiddelde WOZ-waarde (audit nr 63)

Omschrijving: WOZ-waarde woningen in duizend euro

Bron: www.waarstaatjegemeente.nl BBV Meeteenheid: Bedrag in duizend euro

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
271	293	312		

Toelichting: Dit is een landelijk verplichte indicator. De gemeente volgt de ontwikkelingen maar bepaalt hierop geen streefwaarde.

Indicator: Aantal sociale huurwoningen in de goedkope klasse (audit nr 64)

Omschrijving: Aantal zelfstandige huurwoningen in de goedkope prijsklasse

Bron: Monitor sociale voorraad Meeteenheid: Aantal

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
2.749	2.724	2.877		Minimaal 2.700 en maximaal 2.900

Toelichting: Vanwege gerichte acties is het aantal goedkope woningen uitgebreid naar 2.863 per 31-12-2021. Ingezet beleid blijft gehandhaafd voor 2023.

Indicator: Aantal sociale huurwoningen in de betaalbare klasse (audit nr 65)

Omschrijving: Aantal zelfstandige huurwoningen in de betaalbare prijsklasse

Bron: Monitor sociale voorraad Meeteenheid: Aantal

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
15.363	15.271	14.897		Minimaal 16.000 en maximaal 17.250

Toelichting: Het aantal woningen in het betaalbare segment was per 31-12-2021 17.067. Voor de streefwaarde van 2023 gaan we uit van een maximale toevoeging van circa 200 woningen. Hierdoor ontstaat een maximumvoorraad van 17.250 woningen.

Indicator: Aantal sociale huurwoningen in de bereikbare klasse (audit nr 66)

Omschrijving: Aantal zelfstandige huurwoningen in de bereikbare prijsklasse

Bron: Monitor sociale voorraad Meeteenheid: Aantal

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
3.800	4.034	4.218		Minimaal 2.100 en maximaal 2.300

Toelichting: Het aandeel bereikbare woningen is de afgelopen jaren fors afgenomen. De afname in de bereikbare prijsklasse is gecompenseerd in de goedkope en betaalbare prijsklasse (doelgroep van beleid).

Thema Verdeling beschikbare ruimte

WAT WILLEN WE BEREIKEN?

Het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) functioneert nog niet goed. Daarom is de inwerkingtreding van de Omgevingswet uitgesteld tot (vooralnog) 1 januari 2023. Met het nieuwe instrumentarium van deze wet werken we verder aan ons doel: een optimale leefomgeving in Breda, nu en in de toekomst. We houden daarbij rekening met de ambities van de stad (omgevingsvisie). De Omgevingswet en de bijbehorende instrumenten geven aan hoe we dit doen: met participatie in de stad en in snelle, duidelijke en transparante procedures voor alle betrokkenen. Hiermee verbeteren we onze dienstverlening. Op het moment dat de Omgevingswet in werking treedt, is dit regulier werk en bouwen we het programma verder af.

In de Omgevingsvisie 2040 en onderliggende beleidsstukken zoals het Groenkompas en Nota Parkeernormering hebben we vastgesteld hoe tot een heldere en transparante afweging te komen in de openbare ruimte. Daarbij zijn de drie G's (Groen, Gastvrij en Grenzeloos) leidend. In het spanningsveld tussen alle gewenste functies in de openbare ruimte (bijvoorbeeld parkeren, groen en toegankelijkheid) maken we slimme keuzes.

WAT GAAN WE DAARVOOR DOEN?

Door het uitstel van de Omgevingswet zijn een aantal werkzaamheden verschoven in de tijd. Dit zijn vooral werkzaamheden waarbij een aansluiting op het DSO nodig is. Vanaf 1 januari 2023 bouwen we gebiedsgericht en beleidsneutraal aan één omgevingsplan dat het tijdelijke omgevingsplan vervangt. De wet geeft ons hiervoor tot eind 2029 de tijd. Eén omgevingsplan vraagt de gecoördineerde inzet van verschillende beleidsvelden. Dit doen we aan de hand van de meerjarenplanning Omgevingsplan. We willen in 5 jaar tijd het tijdelijke omgevingsplan en de bestemmingsplannen omzetten naar één

omgevingsplan voor de stad. Daarbij werken we met een verbeterd intakeproces voor initiatieven en vergunningen (Intake- en Omgevingstafel). Participatie vindt plaats volgens de aangepaste participatieleidraad.

WAT ZIJN DE RISICO'S?

De inwerkingtreding van de Omgevingswet per 1 januari 2023 is nog onzeker. De Eerste Kamer heeft weliswaar ingestemd met de wet, maar heeft als voorwaarde gesteld dat de werking van het DSO moet worden onderzocht. We verwachten hier in oktober 2022 meer duidelijkheid over te krijgen. Mocht het DSO niet goed werken en de wet wél worden ingevoerd, dan moeten we werken met tijdelijke alternatieve maatregelen. Dit extra werk is een risico voor onze capaciteit en doorlooptijden.

In de begroting 2022 zijn extra middelen beschikbaar gesteld om de komende jaren met de Omgevingswet te werken. In het bestuursakkoord is een ombuiging aangekondigd voor deze extra gelden. Hierdoor moeten we prioriteiten stellen en in ieder geval doen wat wettelijk verplicht is.

INDICATOREN

Voor dit thema zijn geen indicatoren van toepassing.

Thema Grote woonprojecten in de stad

WAT WILLEN WE BEREIKEN?

Met onze grote woonprojecten passen we de woningvoorraad aan op de (toekomstige) behoefte van de stad. Daarbij kijken we naar de kwaliteit en de kwantiteit. In het bestuursakkoord hebben we afgesproken om de versnellingsaanpak voort te zetten. Daarbij bouwen we voldoende woningen van de juiste types, vooral voor de aandachtsgroepen op de woningmarkt. We stemmen onze bouwplannen ook regionaal af met de Regionale Investeringsagenda (RIA) en Stedelijke Regio Breda-Tilburg (SRBT).

WAT GAAN WE DAARVOOR DOEN?

Gemeentelijke gronden maken we geschikt voor woningbouw. We hebben plannen voor 100% middeldure woningen op 4 gemeentelijke locaties. We versnellen de uitgifte van gronden in lopende gemeentelijke projecten. Ook maken we de bouw van woningen planologisch mogelijk op locaties van marktpartijen en corporaties. Daarbij zorgen we voor de benodigde financiële impuls. Daarnaast richten we onze eigen organisatie goed in voor deze nieuwe opgave. De gemeente ondersteunt de realisatie van grote woonprojecten onder meer met een actief grondbeleid.

Investeren in meer woningen betekent ook: investeren in meer groen, buitenruimte en infrastructuur. Daarmee houden we de bereikbaarheid en leefbaarheid van Breda op peil. Met de nota Bovenwijkse Voorzieningen zorgen we ervoor dat ook marktpartijen financieel bijdragen aan deze nieuwe ontwikkelingen.

WAT ZIJN DE RISICO'S?

- De ambitie om 6.000 woningen te bouwen of in harde plannen te hebben, is haalbaar. We spannen ons met de corporaties extra in voor sociale huurwoningen, middeldure woningen en CPO-woningen (collectief particulier opdrachtgeverschap). Dit blijft nodig om projecten daadwerkelijk te realiseren. Ontwikkelingen in de bouw (zoals hogere kosten en stikstof) zetten de planning en de financiële haalbaarheid van projecten onder druk. Zeker voor de sociale en middeldure woningen die we met het nieuwe bestuursakkoord beogen.
- De risico's voor grondexploitaties staan in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

INDICATOREN

Thema-indicatoren

Indicator: Harde planvoorraad woningen (audit nr 2204)

Omschrijving: Het aantal woningen in harde planvoorraad

Bron: Afdeling Ruimte   Meeteenheid: Aantal

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
2.700	2.877	4.050	4.000	5.000

Toelichting: Het doel is deze bestuursperiode 6.000 nieuwe woningen naar harde plannen te brengen.

Indicator: Opleveringen woningen (audit nr 67)

Omschrijving: Gerealiseerde woningbouw (bruto toevoeging)

Bron: Afdeling Ruimte   Meeteenheid: Aantal

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
1.056	867	851	1.500	1.500

Toelichting: Deze bestuursperiode willen we 6.000 toevoegen aan de woningvoorraad, fysiek opgeleverd dan wel in een hard plan opgenomen. In 2023 streven we - net als in 2022 - naar een woningbouwproductie van 1.500 woningen per jaar.

Thema Bereikbaar Breda

WAT WILLEN WE BEREIKEN?

Breda wil uitblinken in (inter)nationale bereikbaarheid met bestaande én nieuwe vervoermiddelen en mobiliteitsconcepten. Via een uitgebreid netwerk zorgen we voor de verplaatsing van alle personen en goederen van, naar en binnen de stad. Een auto of fiets wordt aan het eind van de verplaatsing weggezet. De kwaliteit en verbinding van de verschillende netwerken bepaalt de aantrekkelijkheid van de stad, de ruimtelijke inrichting en de keuze van het vervoermiddel. We willen dat inwoners vrij kunnen kiezen hoe zij zich van a naar b verplaatsen, waarbij we ze een bewuste keuze geven welke modaliteit (auto, OV, fiets of lopen) ze daarvoor gebruiken. Dit heeft voordelen voor de bereikbaarheid en leefbaarheid van Breda (geluid, luchtkwaliteit en algehele gezondheid).

De mobiliteit in Breda groeit. We verplaatsen onszelf steeds vaker en door ons gedrag (zoals online bestellen) worden er steeds meer spullen verplaatst. Daarnaast groeit Breda met 25.000 woningen binnen de bestaande stad. Daar moeten we ons mobiliteitssysteem én ons gedrag op aanpassen. De Mobiliteitsvisie Breda (2021) stelt de volgende leidende principes en beleidsdoelen:

- Mobiliteit draagt bij aan het Verhaal van Breda.
- De afstand van een verplaatsing is bepalend voor de modaliteit die wordt gebruikt (het zogeheten nabijheidsprincipe).
- We willen de openbare ruimte slimmer gebruiken door een andere balans in de ruimteverdeling tussen de modaliteiten.
- Flatten the curve: niet meer dimensioneren op de spits.
- Autoverkeer maakt gebruik van de juiste routes.
- Afgestemd op de situatie wordt meer ruimte voor het langzame verkeer gegeven.
- Breda is grenzeloos verbonden met de wereld.
- Het openbaar vervoer is een uitnodigend alternatief.
- De mobiliteitssystemen zijn optimaal met elkaar verbonden.
- Het aanbod van parkeerplaatsen en fietsenstallingen is in balans met de vraag.

- Parkeerregulering in het gebied rond het centrum is hét instrument om de parkeerdruk te verminderen.

De mobiliteitsopgave hangt nauw samen onze opgaven op het gebied van verstedelijking en duurzaamheid. Daarom werken we hiervoor nauw samen met de regio, de provincie en het Rijk. De coronapandemie heeft ons geleerd om anders te kijken naar de 'klassieke' woon-werkverplaatsing. Thuiswerken, buiten de spits reizen en digitaal vergaderen is iets waarmee we de filedruk kunnen beïnvloeden. Deze gedragsverandering willen we blijven stimuleren en we volgen de ontwikkelingen.

WAT GAAN WE DAARVOOR DOEN?

Breda is Veilig, Robuust en Duurzaam Bereikbaar! Om dit te bereiken passen we ons mobiliteitssysteem aan, dit doen we vooral vanuit het Uitvoeringsprogramma Mobiliteit. We maken onze hoofdwegen beter en veiliger en we realiseren meer fietspaden en beter openbaar vervoer. Door de aanpassing van onze mobiliteit maken we meer ruimte voor Stad in een park. De vervoersnetwerken worden met mobiliteitshubs optimaal verknoopt en zijn toegankelijk voor iedereen. Breda is vanuit alle windrichtingen goed verbonden met de omgeving. We zorgen dat ons mobiliteitssysteem slimmer is. En de beschikbare parkeerplaats wordt door de juiste doelgroep gebruikt. Deze aanpassingen aan onze infrastructuur gaan hand in hand met aanpassing van ons reisgedrag. Vanwege de verstedelijkingsopgave zijn (gebiedsoverstijgende) verbeteringen nodig in onze mobiliteitssystemen zoals de aanpak van de Noordelijke Rondweg. Ons mobiliteitssysteem verduurzaamt door Vermindering van mobiliteit, Veranderen van vervoerswijze en Verschonen van vervoersmiddel. In het kader van verkeersveiligheid blijft Breda gaan voor 0 verkeersdoden. Hierbij zetten we, naast maatregelen op het hoofd- en onderliggend wegennet, in op het verkeersveiliger maken van verkeerssituaties rondom scholen en (sport)verenigingen met eigen faciliteiten.

Om dit te realiseren werken we vanaf 2023 aan (duiding per modaliteit):

Auto

- Infrastructuur in relatie tot gebiedsontwikkelingen (o.a Chassékwartier en CrossMark).
- Stedelijk wegennet (met name vergroten verkeersveiligheid, verbeteren en uitbreiden 30 km-zone en verbeteren verkeersafwikkeling).
- Lobbyen en gesprekken voeren met (overheids)partijen die op een of andere manier samen met de gemeente Breda kunnen werken aan het realiseren van de uitbreidingen van de A58 en A27 en een betere ontsluiting op de A16 van het (regionale) verkeer door Prinsenbeek.

Openbaar Vervoer

- Doorontwikkeling van Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV). Dit doen we in overleg met de provincie Noord-Brabant, ook in relatie tot de (tot 2025 uitgestelde) OV-concessie. Hierbij maakt uitbreiding van het HOV naar omliggende kernen (denk aan Breda-Oosterhout, Breda-Zevenbergen-Moerdijk en Breda-Etten-Leur) nadrukkelijk onderdeel vanuit.
- Nadere uitwerking en investeren in diverse mobiliteitshubs; hierbij moet worden gedacht aan wijkhubs en de stadsrandhub Claudius Prinsenlaan/Amphia als onderdeel van de ontwikkeling Chassékwartier.
- Nadere uitwerking snelle bus (Bus Rapid Transit) over de A27 naar Utrecht, zoals benoemd in de Brabantse OV-visie en het Nationale Toekomstbeeld OV 2040.

Langzaam Verkeer (met name Fiets)

- (snel)Fietsinfrastructuur in relatie tot Bredase en Regionale gebiedsontwikkelingen.
- Stedelijk wegennet (met name vergroten verkeersveiligheid, verbeteren en uitbreiden fietsinfrastructuur).
- (Onderzoek van) Fietsroute Haagse Beemden – Breda-Centrum.
- Fietsroute Breda – Oosterhout.

- (snel)Fietsroute Breda – Tilburg.
- Aanleg fietsbrug over de singel.
- (Onderzoek) Uitbreiding fietsenstalling Breda-Centraal.
- Fietsmaatregelen bij iVRI's.

Smart Mobility

- Verduurzaming van mobiliteit middels gedragsverandering, waarmee fietsen wordt gepromoot.
- Verduurzaming van vervoersmiddel, waar laadinfra een belangrijk onderdeel van uitmaakt.
- Vergunningssysteem voor deelmobiliteit (deelscooters) en het verder stimuleren van deelmobiliteit.
- De verbetering en verschoning van de stedelijke distributie, zoals de voorbereiding op een zero emissie zone (na 2025).

Parkeren

- De eerste parkeervergunning huishoudens wordt gratis.
- De kortparkeertarieven in de parkeergarages worden verlaagd.
- Er wordt een onderzoek uitgevoerd naar tijdelijke én structurele uitbreiding van de fietsparkeercapaciteit zowel onder toezicht als in de openbare ruimte.
- We gaan verder met het reguleren van de schil rondom het centrum. Daarbij bekijken we in overleg met de buurt of het mogelijk is om dit slechts in een deel van de wijk in te voeren.
- We harmoniseren de zones voor betaald parkeren en trekken tijden en tarieven zoveel mogelijk gelijk.
- We gaan een parkeerstrategie opstellen als uitwerking van de mobiliteitsvisie.
- Er wordt een voorstel uitgewerkt voor een passende oplossing voor wijkwinkelgebieden aansluitend bij het functie en het type detailhandel.

Regionale samenwerking is van groot belang voor de verdere ontwikkeling van Breda én de regio. Ook de mobiliteit stopt niet bij de gemeentegrens. Daarom maken we regionale afspraken bijvoorbeeld met Tilburg (SRBT) of regio West-Brabant (Regionale InvesteringsAgenda). De mobiliteitsopgave pakken we dus samen op met onze partners: regio, provincie, Rijk en Europa. In veel gevallen dragen deze partners ook financieel bij. Concreet betekent dit dat we de komende jaren (onder andere) werken aan:

- Aanpak van de Noordelijke Rondweg in relatie tot de verstedelijkingsopgave van stad, regio en Rijk.
- Snelle fietsroutes naar de omliggende kernen zoals benoemd in het Nationaal Toekomstbeeld Fiets.
- Lobby op dossiers zoals de aanpak van de A58 en A27.
- Betere ontsluiting op de A16 (o.a. om doorgaand verkeer Prinsenbeek te beperken).
- Lobby op dossiers (internationale) spoorverbindingen, zoals verwoord in het document "OV in 2040: de zuidelijke hink-stap-sprong.
- In het kader van Smart Mobility wordt aan diverse projecten van SmartwayZ samengewerkt zoals Slim Sturen, regionale regelscenario's en samenwerking verkeerscentrale Rijkswaterstaat.

WAT ZIJN DE RISICO'S?

Medio 2023 wordt pas definitief duidelijk welke oplossingsrichting het Rijk en de provincies kiezen in het stikstofdossier. Mogelijk moeten we de Bredase aanpak hierop aanpassen. Zonder een definitief NPLG en zonder een goed overzicht van vraag en aanbod op het gebied van stikstof, is het lastig aan te geven of de ruimtelijke ontwikkelingen in en rond Breda door kunnen gaan. Deze onzekerheid geldt uiteraard ook voor de agrarische bedrijven.

INDICATOREN

Thema-indicatoren

Indicator: Bereikbare binnenstad (audit nr 68)

Omschrijving: Tevredenheid over bereikbaarheid binnenstad door Bredanaars

Bron: Stadsenquête Meeteenheid: %

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
75	76	73	70	70

Toelichting: Het streven is dat op de lange termijn minstens 70% van de Bredanaars tevreden is over de bereikbaarheid van de binnenstad. Uit cijfers over de afgelopen jaren blijkt dat deze streefwaarde ruim is behaald. Voor 2020 en 2021 speelt corona waarschijnlijk een rol omdat er in deze periode structureel minder vertraging was. We willen ook na corona op een tevredenheid van boven de 70% blijven.

Indicator: Duurzaam vervoer (audit nr 69)

Omschrijving: Aandeel verplaatsingen te voet, met de fiets en het OV (Modal split)

Bron: Stadsenquête Meeteenheid: %

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
63	64	63	Doel is een stijgende lijn	Doel is een stijgende lijn

Toelichting: We willen de groei van de mobiliteit in Breda zo veel mogelijk opvangen met duurzame(re) initiatieven. Hiervoor moet het aandeel verplaatsingen te voet, per fiets en per openbaar vervoer jaarlijks toenemen. Het openbaar vervoer rekenen we tot de duurzamere modaliteiten.

Indicator: Verkeersveiligheid (audit nr 70)

Omschrijving: Rapportcijfer door Bredanaars van verkeersveiligheid eigen buurt

Bron: Buurtenquête Meeteenheid: Score tussen 1 en 10

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
5,9		6		Een zo hoog mogelijk rapportcijfer

Toelichting: Het streven is een zo hoog mogelijk rapportcijfer, omdat de gemeente op verkeersveiligheidsgebied altijd streeft naar beter.

Opmerking: Het onderzoek van de Buurtenquête vindt alleen in de oneven jaren plaats.

Thema Breda is een duurzame en bestendige stad

WAT WILLEN WE BEREIKEN?

We streven naar een goede balans tussen het beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving. Breda wil een groene en gezonde stad zijn die klaar is voor toekomstige veranderingen. Waar je gezond kunt leven en werk kunt vinden. Breda vindt het belangrijk om een verdere klimaatopwarming tegen te gaan. Daarom willen we in 2044 CO₂-neutraal zijn. Dat doen we door 50% energie te besparen en de rest duurzaam op te wekken. We werken aan de afname van de achterstand die we hebben op het klimaatdoel. Dit doen we onder meer door in 3 gebieden in de stad aan de slag te gaan met het verduurzamen van woningen en bedrijven, als uitwerking van de Transitievisie Warmte (TVW). We verstevigen onze zoektocht naar bronnen van warmte en elektriciteit, en onderzoeken wat een goede verdeling van de opbrengst hiervan is in de stad.

Transportschaarste op het elektriciteitsnet pakken we op verschillende niveaus aan. We zetten in op een gebiedsgerichte aanpak voor energiemaatregelen bij bedrijventerreinen en woningbouw. Dat doen we om congestie op het netwerk te voorkomen en om bedrijven en woningen te kunnen blijven bouwen.

De afgelopen jaren hebben we gezien dat recreatie in de groene gebieden is toegenomen. Zeker het zoeken van verkoeling is daarbij belangrijk. De recreatieplassen moet uitnodigend zijn voor de bezoekers.

WAT GAAN WE DAARVOOR DOEN?

Vanaf 2023 willen we jaarlijks minimaal 29 kiloton CO₂ minder uitstoten om zo de achterstand in de klimaatdoelen in te lopen. Daarmee halen we in 2030 uiteindelijk de wettelijk vereiste 49% CO₂ -reductie ten opzichte van 1990. Daarnaast streven we naar een CO₂ -reductie van 55% in 2030, conform de recent bijgestelde landelijke en Europese doelen. Hieronder geven we voor een aantal klimaatthema's kort aan hoe we die gaan halen. In de Klimaatbegroting (een bijlage bij de begroting) hebben we dit verder uitgewerkt. Hierin is ook aangegeven wat er nodig is om de beleidsdoelen te halen.

Netwerkschaarste

Transportschaarste op het elektriciteitsnet vormt een gevaar voor woningbouw en de ontwikkeling van bedrijven en andere projecten met een grote elektriciteitsaansluiting. Ook onze opgaven op het gebied van verduurzaming worden hierdoor gehinderd. Direct na de afkondiging van TenneT dat de maximale transportcapaciteit voor afname en teruglevering van elektriciteit in het hoogspanningsnet van TenneT in Noord-Brabant en Limburg was bereikt (juni 2022) zijn we in een regieteam aan de slag gegaan. Dit regieteam stemt intensief af met netbeheerders, de provincie, getroffen partijen in de stad en projectleiders binnen de gemeente. Voor 2023 hebben we vraag en aanbod inzichtelijk gemaakt. Aan de hand daarvan maken we samen met alle betrokkenen strategische keuzes qua prioriteiten en oplossingen.

RES (Regionale Energiestrategie)

Begin 2023 ontvangt de gemeenteraad een geactualiseerde RES (RES 2.0) of een voortgangsrapportage RES. Daarin is een lichte verschuiving van de opgave te zien tussen gemeenten onderling. Dat komt door gewijzigde ambities en een verminderde zon-op-veld-opgave en door het toevoegen van concrete (innovatieve) projecten. Om netcongestie te voorkomen, proberen we per gebied de vraag zo veel mogelijk samen te brengen met het aanbod van energie. Daarnaast bekijken we de mogelijkheden voor opslag en conversie van energie. De RES 2.0 gaat ook in op de warmtetransitie. We stemmen de TVW's af en doen onderzoek naar warmtenetwerken, warmtebronnen en bronnenstrategieën.

Wijkenergieplannen – stedelijk programma en Volkshuisvestingsfonds

De TVW is in 2022 vastgesteld. Als uitwerking hiervan zijn we gestart in 3 gebieden:

- In Prinsenbeek (1) heeft het dorpsplatform de opdracht gekregen om een projectplan te maken om zelf aan de slag te gaan.
- In de Hoge Vught (2)/Doornbos-Linie (3) heeft de gemeente grotendeels zelf de regie, in samenwerking met woningbouwcorporaties en verenigingen van eigenaren (VVE's). We zijn gestart met pilots op het gebied van gespikkeld bezit (dat wil zeggen: enkele particuliere woningen tussen meerdere woningen van woningbouwcorporaties), particulier bezit, de subsidie Volkshuisvestingsfonds en VVE's. De resultaten hiervan passen we in 2023 grootschalig toe.

Daarnaast gaan we:

- In 2022 is een plan van aanpak opgesteld voor het uitvoeren van een Bredaas Isolatieprogramma. Dit in navolging van het rijksprogramma. Bedoeling is om een versnelling te realiseren in het isoleren van woningen, door particulieren huizenbezitters te ondersteunen door bijvoorbeeld collectieve inkopen, informatiecampagnes en eventueel extra subsidie te verstrekken.
- Voor de aanpak van energiearmoede is in 2022 ruim € 3 miljoen ontvangen van de rijksoverheid. Dit wordt ingezet om mensen voor te lichten. Zowel voor gedragsaanpassing waardoor het energieverbruik afneemt (bijv. thermostaat lager zetten) alsook voor ondersteuning bij het doen van aanpassingen in de woning. Hiervoor worden o.a. nieuw op te leiden sociale energicoaches ingezet.

- Versterking/verbreding duurzaamheidsleningen voor woningen en kleine bedrijven. Er komt een nieuw revolverend fonds waaruit zowel huizenbezitters als kleine ondernemingen een lening kunnen krijgen voor het verduurzamen van hun pand. De afbetaling van de lening vloeit terug in het fonds, waarmee dan weer nieuwe leningen verstrekt kunnen worden.
- Voor huizenbezitters die tussen huurwoningen wonen die verduurzaamd worden (gespikkeld bezit) komt een aparte aanpak. Hier zal, in overleg met de verhuurders (veelal Woningcorporaties), maatwerkondersteuning plaatsvinden. Daarmee moeten deze woningbezitters, veelal met een smalle beurs, tóch in staat gesteld worden om ook hun woning te verduurzamen.

Duurzame energieproductie

Met 'duurzame energieproductie' bedoelen we het duurzaam opwekken van elektriciteit en warmte. Duurzame warmte komt onder meer vanuit projecten als Verduurzaming / leveringszekerheid Amerwarmtenet, geothermie en de Energiehub Nieuwveer, die in 2023 verder worden uitgewerkt. Belangrijk hierbij is de zoektocht naar nieuwe energie- en warmtebronnen en de verdeling daarvan. In 2023 gebruiken we de resultaten van deze zoektocht als leidraad voor het warmtevraagstuk van de stad.

Duurzame overheid

In 2022 presenteren we een nieuwe ambitie op het gebied van CO₂-reductie. In 2023 passen we de CO₂-prestatieladder toe om hier meer systematisch naartoe te werken. We verminderen de CO₂-uitstoot van onze gebouwen, de openbare ruimte en het zakelijk vervoer van onze medewerkers. Daarnaast kijken we naar facilitaire zaken, inkoop en het bedrijfsrestaurant. Dat laatste neemt deel aan het traject van Breda Circulair voor horecaondernemers die willen verduurzamen. Het resultaat hiervan wordt zichtbaar in 2023.

Duurzaam ondernemen

De capaciteitsproblemen op het elektriciteitsnet worden een steeds groter probleem. Dit vraagt om een gebiedsgerichte aanpak. In 2023 werken we uit hoe dit probleem kunnen aanpakken voor bedrijventerreinen. Vanaf 1 januari 2023 moeten kantoren minstens energielabel C hebben. In 2023 zetten we ons extra in om de achterstand hierin op te lossen.

Duurzame mobiliteit

Met ons mobiliteitsbeleid en onze mobiliteitsprojecten willen we de keuze beïnvloeden die mensen maken voor een vervoermiddel. We willen de mobiliteit schoner maken en zetten daarom in op elektriciteit en waterstof als brandstof. Daarvoor leggen we meer openbare laadpalen aan. In 2022 is de huidige milieuzone aangescherpt en zetten we, samen met de stad, stappen om uiterlijk 2030 een zero-emissie-zone in te voeren.

Circulaire economie

Nederland moet in 2050 een volledig circulaire economie zijn. Die doelstelling heeft het Rijk vastgelegd in het programma Nederland Circulair. In 2030 moet het grondstofgebruik al met 50% zijn afgenomen. Met deze ambitie is ook Breda aan de slag gegaan. We hebben in 2022 een projectcoördinator Circulaire Economie aangesteld, die een eerste aanzet heeft gedaan voor een circulair programma om de bestaande initiatieven samen te brengen. In de klimaatbegroting (zie bijlage) vindt u de verdere uitwerking hiervan.

Natuurnetwerk

- In 2023 moet de inrichting van de natuurgebieden Landgoederenzone Haagse Beemden, EVZ Boomkikker en Lage Vuchtpolder worden afgerond.
- We starten met de planontwikkeling voor Landgoederenzone-Noord in de Haagse Beemden.
- Het doortrekken van de Mark in het centrum levert een belangrijke bijdrage aan de vergroening van Breda.
- Met de community 'Stad in een park' vragen we in 2023 de status National Park City aan. Door samen met de stad op te trekken, willen we de noodzaak voor een groene stad verder verspreiden. Hierdoor ontstaat ook vergroening bij mensen in de achtertuin.

Natuur- en duurzaamheidseducatie, Boerderij Wolfslaar, kinderboerderijen en dierenweides

We werken de lijnen uit het document Toekomstperspectieven Boerderij Wolfslaar (mei 2022) verder uit in groeiscenario's.

Verder werken we een integrale educatieve aanpak uit voor het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en de boerderij. Daarnaast besteden we aandacht aan de organisatie en positionering van Boerderij Wolfslaar en de kinderboerderijen en dierenweides in de stad.

Recreatie

In 2023 ronden we de visie voor verbeteringen aan de Galderse Meren af. Waarbij het uitgangspunt staat dat natuur in balans moet zijn met de recreatie. We werken dit jaar aan het verbeteren en waar nodig vernieuwen van de huidige voorzieningen. Het goed gastheerschap dat we in de coronatijd hebben ingezet rond de recreatieplas houdt op. De bijdrage die dit geleverd heeft in een goede sfeer en het effectief inzetten van de capaciteit van het gebied is in 2023 niet meer beschikbaar. We onderzoeken de mogelijkheden voor extra recreatieplekken. Voor bestaande plekken wordt een onderzoek gedaan of voorzieningen verbeterd kunnen/moeten worden.

Van Afval Naar Grondstof

Met het project Van Afval Naar Grondstof (VANG) willen we de hoeveelheid huishoudelijk restafval verminderen en zorgen voor meer en betere afvalscheiding. Daarmee dragen we bij aan de circulaire economie, een duurzaam gebruik van grondstoffen en materialen, en een schoon, circulair Breda. Dit doen we door inwoners te blijven betrekken en informeren over afvalpreventie, -inzameling en circulariteit. Hiervoor zetten we onder meer afvalcoaches, de kringloopwinkels Vindingrijk en Parels, de circulaire tafel en Breda Doet Mee in (zie verder programma 'Basis op orde in Breda').

Omgevingsvisie

In 2023 vertalen we de omgevingsvisie naar omgevingsplannen. Het huidige milieubeleid wordt daar waar mogelijk in verwerkt. Onder de Omgevingswet verhuist een aantal regels van het Rijk naar gemeenten. Dit heet ook wel de 'bruidsschat'. Het Rijk zorgt er voor dat de regels voor gemeenten automatisch in het tijdelijke deel van het omgevingsplan komen. Dit betreft een tijdelijke situatie. Daarna moeten gemeenten zelf de keuze maken of ze wel of niet die regels willen behouden of dat ze aangepast moeten worden. Dit gebeurt via het omgevingsplan.

Voor de Omgevingswet moet veel informatie gedigitaliseerd worden. In 2023 werken we onder meer de thema's Geluid en Externe veiligheid uit tot digitale kaarten.

TenneT/verkabeling 150 kV-leidingen

In 2023 wordt een deel van de 150 kV-leidingen op de tracés Haagse Beemden en Hoge Vucht (ondergronds) verkabeld. Door een betere landschappelijke inpassing, de indexatie en een grotere inzet van ambtelijke uren ontstaat hierdoor mogelijk een tekort.

Duurzaamheidsthema's

We willen de komende jaren veel woningen bouwen. Daarmee worden onderwerpen als lucht, geluid, geur, bodem, externe veiligheid, groen en water nóg belangrijker. We breiden onze personele capaciteit voor deze onderwerpen uit om het tempo van de woningbouw mogelijk te maken en dekken deze uitbreiding vanuit deze opgave.

Stikstofdossier

Het stikstofdossier speelt natuurlijk al vanaf het moment dat de Raad van State de bekende PAS-uitspraak heeft gedaan, maar met het verschijnen van de startnotitie Nationaal Programma Landelijk Gebied (juni 2022) is er meer duidelijkheid over de door het rijk gekozen oplossingsrichting gekomen. Vooruitlopend op het definitief worden van het NPLG, medio 2023, wordt een 'Bredase aanpak' geformuleerd, aangezien Breda met het Natura 2000-gebied in het Ulvenhoutse bos een belangrijke en complexe stikstofopgave binnen de gemeentegrenzen heeft. Met de 'Bredase aanpak', die in samenwerking met de hogere overheden en met deelname aan de GebiedsGerichte Aanpak Ulvenhoutse bos wordt ontwikkeld, willen we een nadrukkelijke bijdrage leveren aan het oplossen van de stikstofopgave.

De doelstellingen zijn in de 'Bredase aanpak' zijn dezelfde als die van de GGA Ulvenhoutse bos, namelijk:

- Natuurherstel in (en rond) het Ulvenhoutse bos.
- Bieden van perspectief voor de agrarische sector.
- Mogelijk maken van ruimtelijke ontwikkelprojecten.
- Recreatief medegebruik.

Volkshuisvestingsfonds (VHF)

De gemeente Breda heeft vanuit het Volkshuisvestingsfonds (VHF) een Rijkssubsidie ontvangen. Met deze uitkering wordt de financiële armslag van gemeenten versterkt waardoor ze met een gezamenlijke aanpak met de woningbouwcoöperaties de negatieve spiraal in kwetsbare gebieden kunnen doorbreken. Daarmee wordt een bijdrage geleverd aan het verbeteren van de woonkwaliteit en leefbaarheid in een duurzame en veilige woonomgeving middels fysieke ingrepen. Met de VHF subsidie wordt de volgende doelstelling nagestreefd: het verduurzamen van 1558 particuliere woningen naar label B (of 3 labelsprongen) in Hoge Vucht en Doornbos Linie. In 2023 vindt een eerste uitrol plaats van het VHF. Hiervoor is in 2023 € 5,0 miljoen budget gereserveerd. Hiertoe worden subsidieregelingen opgezet en gecommuniceerd.

WAT ZIJN DE RISICO'S?

- Een gebrek aan personele capaciteit is een risico voor alle milieuthema's.
- De transportschaarste op het elektriciteitsnet kan een risico zijn voor de ontwikkeling van nieuwe bedrijven en woningen en voor de energietransitie zelf.

INDICATOREN

Thema-indicatoren

Indicator: Energie en klimaat (audit nr 71)

Omschrijving: Klimaatneutraal in 2044, uitstoot CO2 in kiloton per jaar

Bron: CO2 monitor Milieu en Mobiliteit Meeteenheid: Kton

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
756			620	592 Kton CO2

Toelichting: In 2044 moet Breda CO2 neutraal zijn. Om dit te bereiken moet er een jaarlijks afname van ruim 28 Kton CO2 gehaald worden. Er is sprake van een achterstand ten opzichte van de beleidslijn die we meerjarig willen gaan inlopen. In 2019 bedraagt die achterstand 51 kton. De CO2 cijfers zijn minimaal 14 maanden na afloop kalenderjaar beschikbaar. De daadwerkelijke CO2 cijfers van het jaar 2023 zijn dus pas medio 2025 beschikbaar.

Indicator: Fijnstof (audit nr 72)

Omschrijving: Aantal dagen per jaar dat concentratie PM10 meer is dan 50 µg/m3.

Bron: RIVM-meetstation Breda Meeteenheid: Aantal dagen

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
4,5	1	2	Maximaal het niveau van de afgelopen drie jaar	Maximaal het gemiddelde niveau van de afgelopen 3 jaar

Toelichting: De ambitie is om het aantal dagen met overschrijding zover mogelijk terug te brengen. De streefwaarde is maximaal het gemiddelde niveau van de afgelopen drie jaar. Dat compenseert enigszins de uitzonderlijke uitschieters.

Productindicatoren Product Milieubeheer

Indicator: Hernieuwbare elektriciteit (audit nr 73)

Omschrijving: Aandeel hernieuwbare elektriciteit van totale energie

Bron: www.waarstaatjegemeente.nl BBV Meeteenheid: %

Realisatie 2019	Realisatie 2020	Realisatie 2021	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023
8	10,8			

Toelichting: Dit is een landelijk verplichte indicator. De gemeente volgt de ontwikkelingen, maar bepaalt hierop geen streefwaarde. Er wordt afgeweken van de vorige streefwaarden om 2 redenen. 1. De gemeentelijke doelstellingen (klimaatnota) zijn hernieuwbare energie, dus alle duurzame energie (warmte, koude en elektra) en niet alleen elektra. 2. De meetmethode waarmee nu (sinds de kabinetten Rutte) wordt gewerkt is anders dan de methode ten tijde van de 20% doelstelling. Die oude 20% doelstelling is dus aan herziening toe.

WAT MAG HET PROGRAMMA KOSTEN?

Bedragen x €1.000

Exploitatie	Jaarrekening 2021	Begroting 2022 na wijzigingen	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten						
Wonen in Breda	2.093	8.277	5.683	2.490	2.488	2.485
Verdeling beschikbare ruimte	5.370	6.306	5.211	4.355	4.347	4.057
Grote woonprojecten in de stad	29.554	8.182	20.370	5.015	2.643	2.626
Bereikbaar Breda	15.025	15.708	15.685	18.602	19.504	15.435
Breda is een duurzame en bestendige stad	6.167	10.691	15.549	12.614	12.796	11.476
Reserve Bodemfonds	287	191	0	0	0	0
Reserve Klimaatfonds	271	278	290	293	293	293
Reserve bovenwijkse voorzieningen	953	1.293	254	0	0	0
Reserve Toekomst bestendig wonen	1.000	0	0	0	0	0
Algemene reserve programma 3	0	4.000	0	200	400	500
Exploitatiereserve programma 3	0	979	0	0	0	0
Totaal Lasten	60.720	55.905	63.042	43.568	42.471	36.870
Baten						
Wonen in Breda	90	29	29	29	29	29
Verdeling beschikbare ruimte	2.723	2.977	2.251	1.997	1.997	1.997
Grote woonprojecten in de stad	31.242	7.517	19.883	3.548	1.491	2.491
Bereikbaar Breda	11.172	15.391	14.275	14.275	14.275	14.275
Breda is een duurzame en bestendige stad	1.202	4.751	7.191	6.220	6.156	5.689
Reserve Bodemfonds	0	687	537	537	537	537
Reserve Klimaatfonds	243	290	162	162	162	162
Reserve parkeerbedrijf	333	356	0	0	0	0
Reserve Versnellingsopgave Wonen	975	6.610	4.090	0	0	0
Reserve bovenwijkse voorzieningen	7	953	40	40	40	40
Algemene reserve programma 3	0	342	1.300	2.000	700	2.000
Exploitatiereserve programma 3	0	1.670	2.646	0	0	0
Totaal Baten	47.987	41.573	52.405	28.809	25.388	27.221

Exploitatie	Jaarrekening 2021	Begroting 2022 na wijzigingen	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
Stortingen						
Reserve bovenwijkse voorzieningen	0	0	0	0	0	0
Totaal Stortingen	0	0	0	0	0	0
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	12.733	14.332	10.637	14.759	17.083	9.649

FINANCIËLE TOELICHTING OP DIT PROGRAMMA

Wonen in Breda

Vanuit het bestuursakkoord zijn er middelen voor de woonopgave. Voor 2023 bedraagt dit € 0,6 miljoen. Dit wordt onder meer ingezet voor extra ambtelijke capaciteit. Daarnaast kan in deze periode nog een beroep gedaan worden op de impuls voor de woningbouw voor de periode 2018-2022 waarvan een deel nog beschikbaar is om komende jaren daadwerkelijk te investeren.

Verdeling beschikbare ruimte

Ruimtelijke ordening

De lasten dalen met € 0,35 miljoen als gevolg van de structurele ombuiging voor de Omgevingswet, zoals opgenomen in het bestuursakkoord.

Stedelijke planning en programmering

We zien hier enkele verschillen ten opzichte van de begroting 2022:

- Door uitstel van enkele investeringen naar 2023 stijgen de kapitaallasten met ongeveer € 0,15 miljoen;
- Een eenmalig bedrag van € 0,4 miljoen voor de verenigingsloods in Ulvenhout;
- In 2022 was er eenmalig € 0,2 miljoen beschikbaar voor legalisering van de bebouwing op Bosweelde.

Bovenwijkse voorzieningen

Op basis van de Nota bovenwijkse voorzieningen wordt bij nieuwbouwplannen een bijdrage gevraagd aan de partij die de grondexploitatie voert. Voor 2023 is € 0,2 miljoen ingeschat, voor 2022 € 1,2 miljoen. Hierdoor zijn de baten in 2023 € 1,0 miljoen lager. In 2022 is € 0,9 miljoen aan bijdragen van 2021 toegekend, de bijdragen uit 2022 worden verdeeld in 2023. Hierdoor zijn de lasten € 0,9 miljoen lager.

Grote woonprojecten in de stad

Grondexploitatie ten behoeve van de woningbouw

Ten opzichte van 2022 nemen de lasten in 2023 toe met € 12,2 miljoen en de baten met € 12,3 miljoen.

Grondexploitaties

Ten opzichte van 2022 nemen de lasten toe met € 15,7 miljoen en de baten met € 13,5 miljoen.

De opbrengsten zijn in 2023 € 12,2 miljoen hoger als gevolg van meer verkopen, daarnaast is onder de opbrengsten de extra opbrengst opgenomen van € 1,2 miljoen vanuit het Bestuursakkoord 2022-2026.

De mutatie in de lasten is te verklaren door hogere lasten van € 12,2 miljoen en het in 2022 ingeboekte resultaat van € 3,5 miljoen (uit de begroting 2020).

Panden en gronden

Voor het beheer van het terrein en placemaking van 't Zoet en het tijdelijk gebruik op het Havenkwartier zijn extra middelen beschikbaar gesteld. Voor 2023 en 2024 is hiervoor € 0,28 miljoen opgenomen.

Ten opzichte van 2022 nemen de lasten in 2023 af met € 3,5 miljoen en de opbrengsten met € 1,2 miljoen. De lasten dalen met € 0,25 miljoen door het vervallen van eenmalige middelen voor na te komen verplichtingen voor de gemeente aan de Bolbergseweg. De kapitaallasten dalen in 2023 met € 3,5 miljoen, doordat de investering naar aanleiding van de stelselwijziging Grexen in 2023 nagenoeg is afgeschreven. In de begroting 2023 komen daarnaast middelen van € 0,8 miljoen beschikbaar om het tekort op het beheer van de panden aan het Havenkwartier en Gasthuisvelden op te lossen. De baten dalen met ruim € 0,5 miljoen, dit was een eenmalig te realiseren verkoopresultaat op panden en gronden in 2022 en komt te vervallen in 2023.

Bereikbaar Breda

Mobiliteit

Binnen dit product is in 2023 ten opzichte van 2022 in de begroting de dotatie aan de voorziening VRI afgenomen met € 0,3 miljoen, deze was tijdelijk verhoogd voor een paar jaar in verband met de noodzakelijke aanpassing van de software van de VRI's, de kosten worden rechtstreeks in de voorziening geboekt. Daarnaast zijn de kapitaallasten toegenomen met € 0,315 miljoen door afronding van projecten in 2021. Vanuit het bestuursakkoord 2022-2026 is voor de begroting 2022 € 0,2 miljoen beschikbaar gesteld voor veiligheidsaanpassingen en veiligheid scholen, in 2024 en 2025 is hiervoor ook extra geld beschikbaar.

Parkeren

We begroten hier € 1 miljoen minder baten. We verwachten € 1,35 miljoen lagere opbrengsten doordat we bijvoorbeeld het parkeertarief op velden en garages verlagen en de inloopstraten van 15 naar 30 minuten gratis parkeren gaan. Tegelijkertijd worden de opbrengsten ook geïndexeerd (€ 0,3 miljoen positief).

Breda is een duurzame en bestendige stad

Binnen openbaar groen en (openlucht) recreatie zijn de lasten in 2023 ruim € 0,2 miljoen lager. Dit is grotendeels te verklaren doordat er in 2022 een eenmalige impuls van € 0,15 miljoen beschikbaar was voor het beheer van recreatieve plekken binnen de openbare ruimte. Daarnaast is er in het bestuursakkoord voor 2022 een eenmalig bedrag van € 0,1 miljoen toegekend voor een onderzoek naar recreatieplaatsen en de Galderse Meren. Ook stijgen de kapitaallasten licht.

De afwijkingen tussen de begroting 2022 en 2023 voor milieubeheer bestaan uit:

- Voor geluidsmaatregelen HSL-zuid is in 2022 € 0,5 miljoen opgenomen en in 2023 € 1,7 miljoen, dit betreft decembercirculaire gelden uit 2019.
- Voor Regeling Reductie Energiegebruik Woningen (RREW) subsidie is in 2022 aan de lasten en batenkant € 2,1 miljoen opgenomen. De subsidie wordt afgerond in 2022.
- Voor subsidie energiearmoede is in 2022 aan de lasten en batenkant opgenomen € 1,0 miljoen en in 2023 € 2,4 miljoen. Het gaat hier om gelden vanuit het rijk welke uitbetaald dienen te worden aan de inwoners.
- In 2022 is voor de Regionale Energie Transitie (RES) € 0,5 miljoen doorbetaald aan het Waterschap, dit geld is beschikbaar gesteld via de meircirculaire.
- In 2023 is vanuit bestuursakkoord 2022-2026 € 0,15 miljoen voor 2023 beschikbaar gesteld voor het isolatiefonds.
- De gemeente Breda heeft vanuit het Volkshuisvestingsfonds (VHF) een Rijkssubsidie ontvangen van € 26,2 miljoen, inclusief de cofinanciering bedraagt het totale budget € 37,5 miljoen. De middelen dienen uiterlijk 31 december 2031 besteed te zijn. In 2023 vindt een eerste uitrol plaats van het VHF. Hiervoor is in 2023 € 5,0 miljoen budget gereserveerd. Hiertoe worden subsidieregelingen opgezet en gecommuniceerd.

INVESTERINGEN

Bedragen x € 1.000

Fasering	Investerings in dit programma	Planning uitgaven 2023	Planning uitgaven 2024	Planning uitgaven 2025	Planning uitgaven 2026
	Wijkenergieplannen		250	250	
	Wonen	500	500	487	pm

	Groen en Water	100	pm	pm	pm
	Parkeren	1.576			pm
	Van Gogh Nationaal Park	375	pm	pm	pm
Ambitie		2.551	750	737	pm
	Landschapsverbetering Singelstructuur	400	pm	pm	pm
	Realisatie ecologische hoofdstructuur	1.761	pm	pm	pm
	Groen en Water	767	pm	pm	pm
	Wonen	120			
	Mobiliteit: Infrastructuur wegen en fietspaden		800	1.800	
Plan		3.048	800	1.800	pm
	Groen en water	411	pm	pm	pm
	Mobiliteit: Instandhouding bestaand netwerk	4.200	2.240	900	1.750
	Mobiliteit: Schaalsprong fiets: snelfietsroute	2.440	pm	pm	545
	Mobiliteit: Schaalsprong OV: spoor en bus	150	200	pm	130
	Mobiliteitsdeal Verbeter Breda (w.o. Noorderlijke rondweg)	2.750	4.250	pm	pm
	Mobiliteit: Duurzaamheid				285
	Overige stedelijke ontwikkelingen	900	250	pm	pm
Project		10.851	6.940	900	2.710
	Aankoopprogramma strategische gronden	7.060			
	Groen en water	230	pm	pm	pm
	Hoogspanningsverbinding 150kv	1.850			
	Mobiliteit	1.727	6	2.286	pm
	Mobiliteitsdeal Verbeter Breda (w.o. Noorderlijke rondweg)	2.000			
	Overige stedelijke ontwikkelingen	2.178			
	Parkeren	200			
	Recreatieve voorzieningen	843			
Realisatie		16.088	6	2.286	pm
Totaal		32.538	8.496	5.723	2.710

Mobiliteit

De kredieten voor mobiliteit zijn voor de aanleg van de infrastructuur van de wegen binnen de stad, waaronder instandhouding bestaand netwerk, schaalsprong OV en fiets, voorbereidingskosten Noordelijke Rondweg (inclusief langzaam verkeer).

Parkeren

De investering in 2023 betreft het groot onderhoud van parkeergarage de Barones.

Landschapsverbetering Singelstructuur

In lijn met de provinciale ambitie geven we invulling aan de functie van Ecologische Verbindingszone langs de singel en zorg dragen voor een dubbele bomenrij met een recreatieve invulling zoals beschreven in de visie op de singels.

Realisatie ecologische hoofdstructuur

In 2027 dient de ecologische hoofdstructuur (nu Natuur Netwerk Nederland) te zijn afgerond op basis van het landelijke overheidsbeleid. In de omgevingsvisie heeft de gemeente Breda aangegeven haar noodzakelijke bijdrage te willen leveren aan deze ambitie. Deze structuur zorgt voor een goede en groene verbinding van alle natuurgebieden in Nederland.

Van Gogh Nationaal Park

De komende periode wordt gewerkt aan het opstellen van een landschapsbiografie die noodzakelijk is voor het verkrijgen van de status van nationaal park.

Groen en water

De investeringen bestaan uit de realisatie ecologische verbindingzones (zoals ecologische zone Benedenmark), instandhouding biodiversiteit en realisatie van het Natuur Netwerk Nederland/Brabant.

Om de recreatieve druk te spreiden over de gehele gemeente en mensen uit te nodigen te genieten van het groen in hun directe omgeving is het van belang dat zij in de directe woonomgeving kunnen recreëren. Hiermee wordt een start gemaakt in de Haagse Beemden.

De veranderingen in ons klimaat maakt het noodzakelijk om in te spelen op tijden van grote droogte en hoosbuien. Met de inrichting van de openbare ruimte kan hier beter op worden ingespeeld. Water vasthouden wanneer dat kan en snel afvoeren als dat noodzakelijk is. Om hiermee schade en dus hoge kosten aan de openbare ruimte te voorkomen of te verminderen.

In de gemeente liggen diverse blokkades die het voor dieren moeilijk maken deze op een veilige manier te passeren. Om deze blokkades, met name wegen, passeerbaar te maken worden faunapassages aangelegd.

Voor het opvangen en afvoeren van water bij nieuwbouwlocaties is het raadzaam om te werken met bovenwijkse maatregelen om hierbij een goede inpassing te realiseren waarbij water en groen op een goede en robuuste wijze kan worden ingepast.

Overige stedelijke ontwikkelingen

De investeringen hebben betrekking op de afronding van de realisatie van het project Amphibia. Daarnaast gaat het om maatregelen in de openbare ruimte voor Tuinen van Genta en andere projecten van derden, vastgelegd in overeenkomsten met derden.

Aankoopprogramma strategische gronden:

We gaan werken aan een actief en strategisch grondbeleid. In het 1e kwartaal van 2023 leggen we een bestedingsplan voor waarin we ruimte maken voor het verrichten van strategische aankopen. Dit maakt het mogelijk om onderbouwde aankopen te doen ten behoeve van alle maatschappelijke doelen, waaronder mede begrepen wonen, bedrijventerreinen, gronden en panden voor de realisatie van maatschappelijke functies.

Hoogspanningsverbinding

Het krediet is beschikbaar gesteld om het verkabelen van de hoogspanningsverbinding mogelijk te maken. De onderzoeksfase is afgerond, de voorbereiding is bijna gereed voor uitvoering. De laatste grondoverdracht moet nu plaatsvinden. In 2023 wordt de uitvoering gestart.

RESERVES

Bedragen x € 1.000

Duurzaam wonen in Breda	Stand 1-1-2023	Bedrag Mutaties	Stand 31-12-2023
Bodemfonds	2.777	-537	2.240
Klimaatfonds	1.100	128	1.228
Versnellingsopgave Wonen	4.090	-4.090	0
Reserve bovenwijkse voorzieningen	1.286	214	1.500
Reserve Toekomst bestendig wonen	1.000	0	1.000
Algemene reserve programma 3	4.900	-1.300	3.600
Exploitatie-reserve programma 3	2.646	-2.646	0
Totaal	17.800	-8.231	9.569

Reserve Bodemfonds

Doel:

De ontwikkelingen in de stad zijn onzeker. Inzet is maatwerk en jaarlijks anders. Met een bodemreserve vangen we pieken en dalen in de uitgaven op. De reserve vullen we met het resultaat op Bodem.

Reserve Klimaatfonds

Doel:

Jaarlijks maken we het uitvoeringsprogramma klimaat, onderdeel van de gemeentelijke begroting. Inkomsten en uitgaven uit de reserve Klimaatfonds houden we bij in een register. Jaarlijks evalueert het college en stelt het uitvoeringsprogramma vast. Dit gaat ter kennisname naar de raadscommissie, inclusief de evaluatie. In 2016 begonnen we met energiezuinige projecten.

Toelichting:

De reserve Klimaatfonds bestaat uit bijdragen door gemeentelijke samenwerking in project windmolens Hazeldonk. Hieruit ontvingen we eenmalig € 225.000 in 2014, waarvan € 75.000 voor bedrijvenvereniging LCHM (Logistic Center Hazeldonk-Meer). We krijgen 20 jaar lang jaarlijks (geïndexeerd) € 247.500, waarvan € 43.500 voor het grondbedrijf.

Reserve Versnellingsopgave Wonen

Doel:

Bij het coalitieakkoord zijn middelen beschikbaar gesteld voor de Versnellingsopgave Wonen, welke zijn te dekken uit winstnemingen van grondexploitaties. Doel van de bestemmingsreserve is geld beschikbaar te houden voor de Versnellingsopgave Wonen. De winstnemingen storten we in de reserve, de uitgaven voor de versnellingsopgave halen we uit de reserve.

Toelichting:

De reserve komt uit de jaarrekening 2018.

Reserve bovenwijkse voorzieningen

Doel:

Met deze reserve wordt beoogd een deel van de kosten van bovenwijkse voorzieningen te kunnen afdekken. De inkomsten van de bestemmingsreserve zijn exploitatiebijdragen die gedaan worden bij nieuwbouwplannen en afkomstig zijn van private ontwikkelaars, overeengekomen in een anterieure overeenkomst, of afkomstig van gemeentelijke grondexploitaties. De onttrekkingen bestaan uit af te dekken kosten van bovenwijkse voorzieningen van een aantal projecten zoals benoemd in de Nota en jaarlijkse ambtelijke kosten voor het beheer van de reserve.

Toelichting:

De reserve is ingesteld op basis van het raadsbesluit in 2020.

Reserve Toekomst bestendig wonen

Deze regeling brengt € 1 miljoen kapitaallasten met zich mee. De reserve toekomstbestendig wonen is bestemd ter dekking van deze kapitaallasten. In 2021 is conform besluit bestuursrapportage 2021 zaaknummer 1528103, € 1 miljoen gedoteerd aan de reserve.

Algemene reserve programma 3

In 2023 vindt een eerste uitrol plaats van het VHF. Hiervoor wordt in 2023 € 1,3 miljoen onttrokken uit de reserve .

Exploitatiereserve programma 3

Deze mutatie betreft de geplande onttrekking ten behoeve van de geluidsmaatregelen HSL.

VOORZIENINGEN

Bedragen x € 1.000

Duurzaam wonen in Breda	Stand 1-1-2023	Bedrag Mutaties	Stand 31-12-2023
Onderhoud parkeerbedrijf	4.763	-4.303	460
Planmatig onderhoud Vastgoedontwikkeling	2.669	-312	2.358
Voorziening verkeersregelinstallaties	180	-81	98
Totaal	7.612	-4.696	2.916

Voorziening Onderhoud gebouwen Parkeerbedrijf

Doel:

De voorziening is voor het egaliseren van meerjarige onderhoudskosten Parkeergarages van het Parkeerbedrijf.

Toelichting:

De bijdragen verhogen we volgens de bouwkostenindex (structureel).

Planmatig onderhoud vastgoedontwikkeling

De voorziening is voor onderhoudskosten van strategisch aangekochte panden. Op korte termijn is onderhoud nodig, maar ontbreekt voor deze panden een echt vast voornemen voor ontwikkeling.

De basis voor de bijdrage is een meerjarenonderhoudsplanning waarvan de doorberekening loopt t/m 2032. De voorziening is toereikend om het geplande onderhoud t/m 2032 uit te kunnen voeren. Een dotatie is vanaf 2022 daarom niet meer nodig.

Voorziening Verkeersregelinstallaties

Doel:

Hiermee houden we de verkeersregelinstallaties verantwoord en doelmatig goed. Uitgangspunten zijn:

- Geen veiligheidsrisico's voor de gebruiker.
- Geen hinder bij gebruik.
- Zo min mogelijk kapitaalvernietiging.

Toelichting:

Een jaarlijkse bijdrage van € 900.000 aan onderhoud verkeersregelinstallaties is voldoende om de bestaande VRi's op goed niveau te houden.

BELEIDSSTUKKEN

Achterliggende documenten bij dit programma

Naam document	Soort document	Jaar
Grondprijzen Breda 2020	Kaderstellend	2020
Gebiedsperspectief Havenkwartier	Kaderstellend	2017
Gebiedsvisie Binnenstad	Kaderstellend	2014
Nota Grondbeleid 2014	Kaderstellend	2014
Aanvullend beleidskader grondbeleid	Kaderstellend	2020
Ontwikkel- en realisatiestrategie Via Breda	Kaderstellend	2015
Ruimtelijke visie voor de Gasthuisvelden	Kaderstellend	2016

Structuurvisie Bedrijventerreinen Breda 2020	Kaderstellend	2008
Omgevingsvisie Breda 2040	Kaderstellend	2021
Structuurvisies Doornbos en Linie	Kaderstellend	2012
Welstandsnota	Kaderstellend	2004
Erfgoedverordening	Kaderstellend	2011
Beleidsregels voor het afwijken van een bestemmingsplan	Kaderstellend	2015
Verordening bedrijveninvesteringszone Breda-Oost 2017 (financieel/fysiek)	Kaderstellend	2015
Vigerende bestemmingsplannen (alle)	Kaderstellend	2019
Participatieleidraad bij ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving	Kaderstellend	2019
Coördinatieverordening gemeente Breda	Kaderstellend	2019
Besluit tot het aanwijzen van categorieën gevallen waarin een verklaring van geen bedenkingen niet is vereist	Kaderstellend	2019
Woonvisie Breda: wonen in een dynamische stad	Kaderstellend	2013
Aanvulling op de Woonvisie 2013	Kaderstellend	2016
Verordening doelgroepen sociale woningbouw en middenhuur Breda	Kaderstellend	2019
Aanpak kamerverhuur	Kaderstellend	2014

Arbeidsmigranten afsprakenkader	Kaderstellend	2021
Actieplan studentenhuysvesting	Kaderstellend	2016
Alliantie Breda 2019-2023: afspraken over wonen in Breda	Kaderstellend	2019
Gebiedsprofielen Wonen en perspectief wonen	Kaderstellend	2019
Gebiedsprofielen: beschrijving Wonen en Zorg	Kaderstellend	2019
CPO Beleid Gemeente Breda 2020	Kaderstellend	2020
Bestedingsplan Impuls voor de woonagenda	Kaderstellend	2019
Beleidsregel Bezoekersregeling type straat en type garage 2017	Kaderstellend	2017
Nota parkeer en stallingsbeleid Breda (2004, herijking 2013)	Kaderstellend	2004
Duurzaamheidsvisie Breda 2030	Kaderstellend	2016
Actsheets onderdeel van de duurzaamheidsvisie Breda 2030	Kaderstellend	2016
Actualisatie duurzaamheidsthema's	Kaderstellend	2021
Bodembeheernota en bodemkwaliteitskaart vaststellen hergebruik grond	Kaderstellend	2017
Bodemmasterplan Breda 2030 Een basis voor duurzame ontwikkeling	Kaderstellend	2017
Impuls ruimtelijk adaptie Breda	Kaderstellend	2016
Stedelijk waterplan 2019-2023; Breda water bewust	Kaderstellend	2019

Groenkompas	Kaderstellend	2021
Geluidskaarten Omgevingslawaaai	Kaderstellend	2017
Actieplan geluid	Kaderstellend	2020
Klimaatnota 'Steek positieve energie in het klimaat'	Kaderstellend	2008
Verordening geurhinder en veehouderij gemeente Breda 2008	Kaderstellend	2008
Ontheffingenbeleid Wet geluidhinder 2007	Kaderstellend	2007
Klimaatbegroting 2022	Kaderstellend	2021
Notitie Recreatie@GalderseMeren	Kaderstellend	2012
Nota bovenwijkse voorzieningen	Kaderstellend	2020

